

Turbulentność obszaru poradzieckiego w polityce wybranych państw

Turbulence of the post-Soviet area in the politics of chosen countries

Streszczenie:

Niniejszy artykuł podejmuje kwestię istoty turbulentności obszaru poradzieckiego po 1991 roku w polityce wybranych państw – Federacji Rosyjskiej, Stanów Zjednoczonych Ameryki i Chińskiej Republiki Ludowej. Punktem wyjścia prezentowanych rozważań są odniesienia do niektórych ujęć turbulentności w literaturze przedmiotu oraz próba prezentacji w tym względzie własnej definicji. Na tej bazie zaprezentowane zostały analizy koncentrujące się na reakcjach na turbulentność obszaru poradzieckiego wybranych państw, tak w kontekście geopolitycznym jak i fundamentalnej transformacji struktury ładu międzynarodowego. W artykule zawarto także przykładowy scenariusz rozwoju procesów turbulentności obszaru poradzieckiego, zakładający ograniczenie skuteczności działań Federacji Rosyjskiej tak w zakresie ich kontroli jak i tendencji odśrodkowych. W zaprezentowanych rozważaniach wykorzystano takie metody badawcze jak metoda czynnikowa oraz metoda komparatystyczna.

Słowa kluczowe:

turbulentność w stosunkach międzynarodowych, obszar poradziecki, ZSRR, USA, ChRL, Szanghajska Organizacja Współpracy

Summary:

The following article deals with the issue of political turbulence of the post-Soviet sphere following the year 1991. It depicts the policies of Russia, the United States, and China vis-a-vis that area, putting forward a new definition of political turbulence, being a potpourri of viewpoints drawn from the literature of the subject. The analyses scrutinize responses to the political turbulence of the post-Soviet area. The deliberations encompass both the global geopolitical situation, as well as the fundamental reconstruction of the structure of the international order. The paper also presents an example of a framework in order to „maintain” the political turbulence of the post-Soviet area, as a limitation of the effectiveness of the control-mechanism of the Russian Federation’s activities in the area, as well as centrifugal tendencies.

Keywords:

political turbulence, post-Soviet area, USSR, USA, China, Shanghai Cooperation Organization

1. Uwagi wstępne.

Silne i dobrze funkcjonujące państwa są z zasady istotnymi graczami w stosunkach międzynarodowych. Często jednak z różnorodnych powodów – politycznych, społecznych, gospodarczych itp. państwa te rozpadają się czy też pogrążają w chaosie. Takie procesy geopolityczne, określane zjawiskiem turbulencji, pociągają za sobą niestabilność, zagrożenia społeczne, problemy w sferze ekonomicznej, destabilizację, a w konsekwencji kryzys. Procesy te są ogromnym wyzwaniem dla ładu i bezpieczeństwa międzynarodowego, łączone są niekiedy z poczuciem zagrożenia nawet dla interesów egzystencjalnych ludzkości¹.

James N. Rosenau definiuje turbulencję polityczną jako: „szybko eskalujące, najczęściej nieregularne procesy, które często tworzą wrażenie trwałej zmiany, np. indywidualnych jednostek ludzkich, urzędników, społeczności lokalnych oraz wielu innych podmiotów biorących udział w przebiegu rzeczywistych wydarzeń². Według tej definicji turbulencja to nietrwały, lecz bardzo intensywny okres, którego konsekwencją najczęściej jest wykształcenie/powstanie pewnych norm, na które niebagatelny wpływ mają zarówno wykonawcy, jak też uniwersalność struktur. Jako najważniejszy czynnik turbulencji James A. Rosenau wymienia chęć zmiany tradycyjnego porządku przez państwa satelickie.³

W pozycji *Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity* James N. Rosenau eksponuje dwuznaczność zmiany, akcentując tym samym, iż wszystkie przemiany jakie zachodzą w znanym nam świecie są tylko deklaratywne i skłaniają nas do bardzo powściągliwego postępowania. Adaptacja, transformacja, degeneracja i inne formy wyrażania dynamizmu mają pragmatyczne znaczenie tylko wówczas, gdy mogą być w sposób wyrazisty odróżnione od tych, które ukazują zakrzepłą nieprzemijalność⁴.

Na potrzeby niniejszego artykułu autor sformułował własną definicję turbulencji, będącą zestawieniem różnorodnych ujęć z literatury przedmiotu. Dla niego pojęcie turbulencja to: „ogół procesów decentralizacyjnych i czynności przejściowych, stan nierównowagi systemowej i stan ustawicznej przebudowy płaszczyzny ekonomicznej, politycznej i społecznej w obszarze bezpieczeństwa międzynarodowego, a w konsekwencji zmierzających do uzyskania stanu *constans*, uwzględniającego oczekiwania wszystkich uczestników

¹ S. Bieleń, M. Raś, *Polityka zagraniczna Rosji*, Warszawa 2008, s. 22.

² J. N. Rosenau, *Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity*, New Jersey 1990, s. 69 (tłum. własne).

³ Tamże.

⁴ Tamże, s. 68.

stosunków międzynarodowych”⁵. Z procesami turbulentności autor utożsamia także zjawiska takie jak: destabilizacja polityczna, konflikty jurysdykcyjne, starcia etniczne, nacjonalizmy i fundamentalizmy.

W artykule rozważania koncentrują się na procesie turbulentności obszaru poradzieckiego i roli Federacji Rosyjskiej jako sukcesora Związku Radzieckiego. Obecnie państwo to jest w trakcie procesu przewartościowania swojego kształtu ustrojowego, polityki wewnętrznej i zagranicznej, zakresu i form angażowania się w sprawy globalne. Jednak najważniejsze jej wyzwania sprowadzają się obecnie do przewyciężenia mocno zakorzonego kompleksu mocarstwowości, a więc odgrywania ról jednego z najważniejszych decydentów na arenie międzynarodowej. Wymaga to redefinicji żywotnych interesów i ról międzynarodowych. W przewidywalnej perspektywie, jak się wydaje, przy prowadzonej dyplomacji multilateralnej Federację stać będzie jedynie na „ograniczony globalizm”, tj. współkształtowanie ładu międzynarodowego we współpracy z innymi mocarstwami i przy zaakceptowaniu reguł oraz wartości ważnych dla wspólnoty międzynarodowej.

2. Turbulentność obszaru poradzieckiego w polityce Federacji Rosyjskiej.

Federacja Rosyjska jest o prawną spadkobierczynią imperium radzieckiego. Jednak wraz z upadkiem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w 1991 roku przestała być imperium i utraciła swój status supermocarstwa. Zarówno „odruchy imperialne”, jak i ciągła potrzeba bycia imperium jednak zostały w świadomości rosyjskich polityków i społeczeństwa głębokie ślady, które doskonale wybrzmiały w wypowiedzi Władimira Putina z 2005 r. o tym, że „upadek ZSRR był największą geopolityczną katastrofą ubiegłego stulecia”. Stwierdzenie to odzwierciedla nastroje wielu Rosjan, tęskniących za przebrzmiałą wielkością oraz za czasami, gdy ich państwo miało bardzo istotny wpływ na sprawy globalne.⁶

⁵ Opracowana z wykorzystaniem źródeł takich jak: S. Bieleń, *ZSRR – wielka niewiadoma*, [w:] *Krajobraz po transformacji. Środowisko międzynarodowe Polski lat dziewięćdziesiątych*, pod red. R. Kuźniara, Warszawa 1992, s. 75–94; D. Kondrakiewicz, *Między porządkiem a chaosem. Faza nierównowagi systemu międzynarodowego*, Lublin 2016, s. 23–37; *Przeobrażenia ustrojowe w republikach dawnego ZSRR*, red. E. Zieliński, Warszawa 1993, s. 78–81.

⁶ A. Włodkowska -Bagan, *Ambicje imperialne Rosji i innych mocarstw w przestrzeni poradzieckiej*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2015, s. 194.

Lata dziewięćdziesiąte XX wieku dla Rosji to początek poszukiwania nowej tożsamości międzynarodowej, opartej na tradycji mocarstwowej i imperialnej⁷. Proces ten spotęgował dodatkowo panujący w tym czasie kryzys ekonomiczny, wszechobecna korupcja, słabość struktur państwowych czy też problemy z przywództwem.⁸ W tym okresie Rosja, podobnie jak inne państwa - Wielka Brytania czy też Francja - borykała się z syndromem imperialnym, który połączony był z odruchem ekspansji terytorialnej oraz z procesem poszerzania i utrzymywania stref wpływów, które przez wieki były gwarantem bezpieczeństwa⁹. W przypadku Federacji Rosyjskiej syndrom imperialny ma bardziej gwałtowne objawy, jest on dodatkowo potęgowany przez syndrom „oblężonej twierdzy” oraz postrzegania jako państwa wrogiego, istotnego rywala w skali globalnej lub w strefie żywotnych interesów przez np. sąsiadujące NATO i UE oraz w pewnym stopniu przez Chiny.

Analizując politykę Federacji Rosyjskiej wobec obszaru poradzieckiego, proces dążenia do samoobrony i bezpieczeństwa oraz jego szerzenie na tym obszarze można uznać jako jeden z czynników imperialnej ekspansji. Samoobrona w tym przypadku powinna być rozumiana nie tylko jako zapewnienie przetrwania państwa, ale także rosyjskiego stanu posiadania i mocarstwowego statusu, który jest podstawą odrodzenia imperium. W tym ujęciu imperializm rosyjski może być postrzegany jako odpowiedź na imperializm globalny Stanów Zjednoczonych. W wymiarze regionalnym Stany Zjednoczone są bowiem głównym rywalem na obszarze poradzieckim.¹⁰

Warto zauważyć, że imperializm rosyjski warunkowany jest przez ciągłość terytorialną między częściami dawnego imperium oraz przez zjawisko ekspansji terytorialnej. Aleksander Motyl wskazuje na cztery warunki procesu odrodzenia imperium, którymi są: wspomniana ciągłość terytorialna, przetrwanie niektórych struktur imperialnych, istnienie silnego państwa-centrum oraz równomierność procesu rozkładu. W przypadku ekspansji terytorialnej literatura przedmiotu wskazuje jej trzy główne przyczyny. Są to zatem chęć osiągnięcia ekonomicznych korzyści, dążenie do samoobrony i bezpieczeństwa oraz realizacja określonej misji rozumiana jako niesienie sprawiedliwości, postępu i demokracji.¹¹ W przypadku Federacji Rosyjskiej procesowi odrodzenia

⁷ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006, s. 91–100.

⁸ T. Stępniewski, *W poszukiwaniu swojego „miejsca pod słońcem”*. Kryzys ukraiński z perspektywy Federacji Rosyjskiej, „Roczniki Nauk Społecznych” 2017, nr 3, s. 121–122.

⁹ M. Nizioł, *Dylematy kulturowe międzynarodowej roli Rosji*, Lublin 2004, s. 64–74.

¹⁰ A. Włodkowska -Bagan, s. 195.

¹¹ A. J. Motyl, *Imperial Ends: The Decay, Collapse, and Revival of Empires*, New York 2001, s. 102 (tłum. własne).

imperium rosyjskiego sprzyja autorytarny system rządów, który sprawia, że nie ma sprzeczności między zasadami wewnątrzustrojowymi i polityką wobec peryferii oraz fakt, że obszar byłego ZSRR oraz Federacja Rosyjska spełniają trzy z czterech warunków odrodzenia imperium. Obszar ten nie odznacza się jedynie równomiernością procesu rozkładu.¹²

Analizując proces odbudowy imperium rosyjskiego należy zauważyć, że duże znaczenie gospodarcze dla Rosji mają państwa Europy Środkowej i Wschodniej, które są nazywane „peryferyjnymi strefami o szczególnej wrażliwości i możliwości”. Ponadto warto także odwołać się do tradycyjnego dla teorii zależności podziału na rdzeń i peryferia wpływów Rosji na obszarze byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. W tym przypadku Rosję należy traktować jako rdzeń, były republiki radzieckie jako peryferia zewnętrzne, natomiast etnicznie nierosyjskie jednostki administracyjne – Czeczenia oraz Tatarstan - jako wewnętrzne peryferie Rosji.

Specyfiką procesu odbudowy imperium rosyjskiego jest opieranie się na koncepcji tzw. „koncentrycznych kręgów”, by w ten sposób zjednoczyć gospodarczo i politycznie cały ten obszar. Tym samym jest to bezpośrednie nawiązanie do imperialnych tradycji carskiej Rosji i ZSRR oraz uwypuklenie jej odrębności cywilizacyjnej. Reintegracja tego obszaru jest procesem wieloetapowym i zróżnicowanym.

Podstawą pierwszego koncentrycznego kręgu jest więź łącząca Rosję, Ukrainę i Białoruś, ze szczególnym uwzględnieniem więzi rosyjsko-ukraińskiej, która bardzo często podkreślana była w wypowiedziach rosyjskiego prezydenta. W jednej z nich Władimir Putin stwierdził, że te trzy narody łączy wspólna cerkiew, wspólne podstawy moralne oraz wspólny los. Ponadto ważnym elementem pierwszego kręgu jest *Russkij Mir*, czyli Rosyjski Świat. Jest to skupiona wokół Rosji szczególna duchowa i cywilizacyjna wspólnota ludzi mówiąca po rosyjsku. Ponadto mają tu miejsce odwołania do wspólnych wartości, identyfikowania się z kulturą i religią prawosławną bez względu na przynależność etniczną i obywatelstwo.¹³ W tym ujęciu Federacja Rosyjska jest rdzeniem, czyli pełni funkcję centrum rosyjskiego świata.

Na powyższym ujęciu powstał jeden z priorytetowych projektów politycznych, czyli początkowo Euroazjatycka Wspólnota Gospodarcza, przekształcona w 2015 roku w Euroazjatycką Unię Gospodarczą, która obejmuje swym

¹² A. Włodkowska -Bagan, s. 195.

¹³ M. Menkiszak, *Doktryna Putina: Tworzenie koncepcyjnych podstaw rosyjskiej dominacji na obszarze postradzieckim*, „Komentarze OSW” 2014, nr 131, s. 1-2, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_131.pdf [data dostępu: 3.01.2019].

zasięgiem kolejne państwa wchodzące w skład pierwszego kręgu. Są to zatem początkowo Rosja, Ukraina i Białoruś oraz kolejno część Kazachstanu, Armenia, Kirgistan i Tadżykistan. Państwa te cechują się różnorodną niezależnością od Federacji Rosyjskiej, a także zalicza się je do państw słabych, pozostających w izolacji lub też w sytuacjach narażenia na niestabilność¹⁴.

Z kolei drugi krąg koncentryczny stanowią pozostałe republiki byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, czyli Mołdawia, Gruzja, Azerbejdżan, Uzbekistan i Turkmenistan. Są one również postrzegane jako kolejne zewnętrzne peryferia Federacji Rosyjskiej.¹⁵

Nie ulega wątpliwości, że proces reintegracji obszaru wchodzącego niegdyś w skład ZSRR pozostaje ważnym narzędziem utrzymywania związków z byłymi republikami radzieckimi. Ponadto, aby utrzymywać i rozszerzać swoje wpływy na tym obszarze, Rosja dysponuje szerokim wachlarzem środków i metod. Do kluczowych należą zależność energetyczna i ekonomiczna oraz siła militarna. Istotną rolę odgrywają też działania mające na celu ograniczanie wpływu państw trzecich w kluczowych dla Rosji obszarach - w sferze bezpieczeństwa i sferze ekonomicznej. Jednym ze sposobów ograniczania wpływów państw trzecich w kluczowych dla Rosji sferach jest funkcjonowanie organizacji, zarówno wspomnianej wcześniej Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG) jak i Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ).

Euroazjatycka Unia Gospodarcza została powołana, aby z jednej strony integrować wszystkie państwa poradzieckie, a tym samym ograniczać i unie możliwiać Zachodowi wpływ na sytuację w tych państwach.¹⁶ Wspólnota ta postrzegana jest jako jeden z najbardziej zaawansowanych projektów współpracy gospodarczej Federacji Rosyjskiej oraz jest określana jako „Unia Europejska bis”. Jest ona odzwierciedleniem zasad i polityk realizowanych w ramach Unii Europejskiej, gdzie proces integracji gospodarczej zajmuje szczególne miejsce. Nie tylko jednoczy ona dawne republiki ZSRR, ale również ingeruje w ich rozwój gospodarczy.¹⁷ W znacznie krótszym czasie umożliwia uzyskanie większych pieniędzy, nowych potencjalnych rynków zbytu, dostępu do taniego gazu oraz skorzystanie z wolności przepływu pracowników. EUG pomaga także Rosji ograniczać i reeksport towarów z UE i Chin przez Armenię, Białoruś,

¹⁴ A. Włodkowska -Bagan, s. 196.

¹⁵ Tamże, s. 197.

¹⁶ T. Stępniewski, s. 125.

¹⁷ A. Daniluk, *Integracja obszaru poradzieckiego jako element polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej* [w:] *Polska- Rosja. Polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Kontynuacja i zmiana*, pod. red. M. Minkina, M. Kaszuba, Siedlce 2016, s. 71-72.

Kazachstan i Kirgistan na rynki Wspólnoty Niepodległych Państw, a także kontrolować eksport surowców do UE przez terytorium Białorusi.

Z kolei drugi podmiot, czyli Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, podobnie jak wcześniejszy traktat taszkencki, jest sposobem eliminacji obcych wpływów wojskowych w części państw poradzieckich. Na przykład w grudniu 2011 r. wprowadzono zasadę, zgodnie z którą na terytorium państw członkowskich organizacji żadne nowe bazy wojskowe nie mogą być zakładane bez uprzedniej zgody wszystkich członków. Dzięki takiego typu regulacjom Rosja uzyskała większy wpływ na konsolidację organizacji oraz prawo własnego weta wobec baz wojskowych państw trzecich na terytorium państw członkowskich.¹⁸

Imperialne ambicje Federacji Rosyjskiej wciąż pozostają niespełnione, bowiem tak Gruzja jak i Ukraina stale się dystansują od niej i od tworzonych przez nią organizacji. Jednak z punktu widzenia całościowego podejścia do projektu imperialnego to właśnie Ukraina jest najbardziej pożądanym obszarem wpływu. Decyduje o tym właśnie strategiczne położenie ważnego obszaru między Rosją a UE i NATO, zamieszkiwanego przez ludny naród słowiański, który jest sercem „Świętej Rusi”. Według Zbigniewa Brzezińskiego bez Ukrainy koncepcja rosyjskiego imperium nie będzie mogła być w pełni zrealizowana, ponieważ bez Ukrainy Rosja może mieć jedynie status imperium azjatyckiego, a tym samym nie będzie mocarstwem spinającym Europę i Azję, czego pragnie¹⁹.

Obecnie polityka Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy jest jednym z najbardziej istotnych kierunków działania zmierzających do rozszerzania swoich wpływów i dążenia do realizacji koncepcji imperialnych. Historyczna przeszłość tego państwa, głównie przynależność do byłego Związku Radzieckiego. Widoczne jest to m.in. w określaniu Ukrainy przez Władimira Putina terminem Noworosja lub Nowa Rosja. wypowiedziach. Podczas jednego z publicznych wystąpień prezydent Rosji nazwał Ukrainę sztucznym państwem, tym samym próbując przekonać społeczeństwo ukraińskie, że przynależność do zachodnich struktur doprowadzi ich państwo do rozpadu. W 2014 roku Rosja realizując swoją koncepcję imperialną użyła wobec Ukrainy siły militarnej, czego konsekwencją stały się aneksja Krymu oraz działania zbrojne we wschodniej Ukrainie, głównie w Doniecku, Ługańsku i Mariupolu.²⁰

Rosja nie tylko wobec Ukrainy użyła siły zbrojnej, próbując nie dopuścić do rozszerzenia strefy wpływów Zachodu. W 2008 roku rosyjskie siły zbrojne interweniowały na terenie Gruzji, w ramach odpowiedzi na użycie przez to

¹⁸ A. Włodkowska -Bagan, s. 197.

¹⁹ Z. Brzeziński, *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998, s. 46.

²⁰ M. Minkina, *Rosja – Zachód. Walka o wpływy*, Siedlce 2017, s. 68-69.

niepodległe państwo siły wobec Osetii Południowej. Zdecydowane działanie w Gruzji umocniło Federację Rosyjską w przekonaniu o konieczności takich działań oraz zdecydowanego podkreślenia pełnej gotowości do obrony swoich interesów na obszarach poradzieckich.²¹ Ponadto bardzo negatywnie odbierane są przez władze Rosji wszelkiego rodzaju „kolorowe rewolucje” oraz próby włączenia państw obszaru poradzieckiego w Zachodnią strefę wpływów. Są one cały czas narażone na różnorodne zagrożenia, które przejawiają się na przykład atakami cybernetycznymi, oskarżeniami o złe traktowanie rosyjskiej mniejszości czy też groźbami odcięciami dostaw energii.²²

3. Turbulentność obszaru poradzieckiego w polityce Chin

Chiny są istotnym rywalem Rosji na obszarze poradzieckim²³. Na arenie międzynarodowej Państwo Środka można uznać za „wschodzące po cichu” imperium. Jego odbudowa nie byłaby jednak możliwa bez obecnej pozycji Stanów Zjednoczonych²⁴. Równocześnie ważną rolę w budowaniu pozycji Chin na arenie międzynarodowej ma Rosja. To właśnie temu państwu Chiny pozostawiły kwestie zarządzania bezpieczeństwem na obszarze poradzieckim, dzięki czemu zyskały możliwość skupienia się na rozwoju państwa i sferze gospodarczej, a co za tym idzie pozwoliły na zmniejszenie kosztów utrzymania bezpieczeństwa regionalnego.²⁵

Ostatnia dekada przyniosła wiele zmian w relacjach rosyjsko-chińskich z korzyścią dla zwiększającej się pozycji Chin na arenie międzynarodowej. Układ sił zmienił się na każdym poziomie relacji: dwustronnych, regionalnych i globalnych. W pierwszym wymiarze, czyli bilateralnym, chęć osiągnięcia dominacji jest bardzo wyraźnie zaakcentowana w polityce zagranicznej realizowanej wobec Rosji. Państwo Środka dąży do stworzenia uniwersalnego modelu stosunków bilateralnych, a następnie do narzucenia Rosji „własnej agendy stosunków dwustronnych. W tym przypadku dla Rosji istotne znaczenie miał wymiar geopolityczny oraz współpraca z Chinami, która dawała możliwości do stanowienia przeciwwagi dla Zachodu, w szczególności dla Stanów Zjedno-

²¹ Tamże, s. 13-14.

²² Tamże, s. 66.

²³ A. Włodkowska -Bagan, s. 202.

²⁴ K. Kozłowski, *Państwo Środka a Nowy Jedwabny Szlak. Poradziecka Azja Centralna i Xinjiang w polityce ChRL*, Toruń 2011, s. 34-35.

²⁵ K. Kozłowski, *Polityka Chińskiej Republiki Ludowej wobec Azji Centralnej*, [w:] *Nowa Wielka Gra w regionie Azji Centralnej*, pod red. T. Stępniewskiego, Lublin-Warszawa 2012, s. 91.

czonych. Z kolei dla Chin najważniejszy był strategiczny spokój oraz wymiar gospodarczy, przejawiający się w dostępie do rosyjskich surowców i rynku. Chiny konsekwentnie dążyły do utrzymywania tych relacji gospodarczych, przy jednoczesnym unikaniu sojuszu polityczno – wojskowego. Efektem tej postawy było podpisanie w 2009 roku porozumienia o współpracy regionalnej na rosyjskim Dalekim Wschodzie oraz uruchomienie w 2010 roku odnogi ropociągu WSTO do Chin.²⁶

W drugim wymiarze, czyli na płaszczyźnie regionalnej, najbardziej widoczne zmiany odnoszą się do państw Azji Centralnej. Rosja została pozbawiona na tym obszarze jednego z ważniejszych narzędzi nacisku - monopolu na tranzyt węglowodorów z regionu - poprzez uruchomienie w 2006 roku ropociągu z Kazachstanu oraz w 2009 roku gazociągu z Turkmenistanu. Ponadto w tzw. wojnie gazowej Turkmenistanu z Rosją, Chiny udzieliły Aszchabadowi odpowiedniego wsparcia finansowego. Tym samym dostęp do zasobów ropy naftowej i gazu stał się płaszczyzną, w której to właśnie Chiny zaczęły zdobywać dominację regionalną a utworzona Szanghajska Organizacja Współpracy i realizowane przez nią koncepcje stanowią przeciwwagę dla rosyjskich idei. To właśnie kwestie gospodarcze i brak chęci do budowy antyzachodniego bloku geopolitycznego przeważają nad chęcią nadania organizacji profilu geopolitycznego wykraczającego poza region. Prowadzona przez Chiny polityka ma swój wydzźwięk także w innych częściach obszaru poradzieckiego. Na Ukrainie i Białorusi jest to przede wszystkim obecność ekonomiczna, dzięki której te państwa zyskały lepszą pozycję negocjacyjną względem Rosji.²⁷

Dla Chin Ukraina jest jednym ze strategicznych uczestników inicjatywy Pasa i Szlaku, głównie ze względu na swój tranzytowy charakter położenia. Chiny realizują współpracę gospodarczą z Ukrainą na poziomie niezagrażającym Federacji Rosyjskiej. Dialog polityczny z Ukrainą prowadzony jest bardzo ostrożnie, głównie ze względu na położenie tego państwa w strefie uprzywilejowanych interesów Rosji i obawę przed niechcianym sporem. Po agresji Rosji na Półwysep Krymski, Chiny nie uznały tego obszaru za terytorium rosyjskie i wzywają strony do zaprzestania działań zbrojnych. Zaangażowanie Chin na Ukrainie można rozpatrywać w kategorii próby powrotu do współpracy przed wydarzeniami związanymi z rosyjską agresją. Jednocześnie Chiny wykorzystują słabą kondycję ukraińskiej gospodarki i wewnętrzne trudności wynikające z rosyjskiej agresji, by wzmocnić swoją pozycję polityczną w Europie

²⁶ M. Kaczmarek, *Niedźwiedź patrzy na Smoka. Rosyjska debata na temat Chin*, „Punkt Widzenia” 2013, nr 31, s. 9-10.

²⁷ Tamże, s. 10.

Wschodniej. W przyszłości będzie to znaczący aspekt w relacjach z Federacją Rosyjską, Unią Europejską czy też Stanami Zjednoczonymi.²⁸

Chiny postrzegają Stany Zjednoczone, Federację Rosyjską i Unię Europejską jako najbardziej zaangażowane na obszarze poradzieckim mocarstwa światowe. Wobec nich Państwo Środka stara się realizować politykę opartą na zasadzie: „niewchodzenia w sojusze, niekonfrontowania i niedziałania przeciwko”²⁹. Tym samym wybór przez Chiny strategii współpracy z Federacją Rosyjską w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy nie był przypadkowy.

Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW) została utworzona w 2001 roku przez państwa należące do tzw. Szanghajskiej Piątki, czyli przez Rosję, Chiny, Kazachstan, Kirgistan i Tadżykistan. Celem organizacji jest zwalczanie takich zagrożeń jak terroryzm, separatyzm czy też ekstremizm religijny. Natomiast dla Rosji i Chin jest narzędziem ograniczania wpływów Zachodu. Jest jednocześnie jedyną organizacją, w którym Chiny mają możliwość współdziałania z częścią państw poradzieckich, głównie z państwami Azji Centralnej. Na ich obszarze Chiny zwiększają swoją zinstytucjonalizowaną obecność, w szczególności w wymiarze gospodarczym, bez alarmowania Rosji, a tym samym próbują przejąć dominującą pozycję.³⁰ Idea Szanghajskiej Organizacji Współpracy staje się konkurencją dla innych projektów integracyjnych obszaru poradzieckiego kreowanych przez Rosję, głównie dla idei Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Świadczyć o tym może całkowita bierność OBUZ wobec kryzysu politycznego w Kirgistanie w 2010 roku czy też zawieszenie członkostwa w organizacji przez Uzbekistan w 2012 roku.³¹ Szanghajska Organizacja Współpracy jest też korzystna politycznie dla państw Azji Środkowej. Pomaga ona w utrzymaniu suwerenności, daje złudne poczucie równości z otaczającymi mocarstwami, a także pozwala na rozwój polityki zagranicznej w różnych obszarach. Silniejsze republiki postradzieckie nie chcą bowiem powrotu do czasów hegemonii Rosji ani znaleźć się pod nową dominacją Państwa Środka.³²

²⁸ M. Przychodniak, *Zaangażowanie gospodarcze Chin na Ukrainie w kontekście relacji z Rosją*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych” 2018, nr 10, <http://www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-10-1583>, [data dostępu: 4.01.2019r.].

²⁹ K. Kozłowski, s. 50.

³⁰ A. Włodkowska -Bagan, s. 202- 203.

³¹ K. Zasztowt, *Polityka Chin wobec środkowoazjatyckich państw Szanghajskiej Organizacji Współpracy*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych” 2012, nr 69, <https://www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-69-934>, [data dostępu: 4.01.2019].

³² M. Lubina, *Melodia przeszłości czy nowe rozdanie? Szanghajska Organizacja Współpracy w relacjach rosyjsko-chińskich z perspektywy 2017 roku*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2017, nr 14, s. 38.

Analizując głównych aktorów na arenie międzynarodowej należy zauważyć, że to właśnie Chiny są najważniejszym rywalem Federacji Rosyjskiej i znaczącym problemem w odbudowie imperialnych wpływów na obszarze poradzieckim. Należy podkreślić, iż Państwo Środka posiada wszystkie atrybuty, świadczące o imperializmie³³. Imperializm chiński wynika przede wszystkim z ogromnego potencjału ekonomicznego, demograficznego, technologicznego, oraz historycznej roli jaką na przestrzeni wieków odgrywało Państwo Środka w stosunkach międzynarodowych. Warto zauważyć, że w całej swojej historii Chiny prawie zawsze odgrywały rolę mocarstwową, będąc jednocześnie jednym z filarów porządku globalnego. Państwo Środka osiągnęło imponujący stopień rozwoju kulturowo-cywilizacyjnego, który w ówczesnym rozumieniu idei imperialnej sankcjonował moralne prawo do hegemonii nad innymi³⁴. Podstawą społeczno-ekonomiczną dla funkcjonowania Chin był system trybutarny, który charakteryzował się zwierzchnością i brakiem równouprawnienia wśród poszczególnych warstw społecznych. System ten okazał się bardzo opłacalny dla wszystkich stron. W dzisiejszych czasach strzępek po tym systemie wyraża się poprzez zasadę obopólnej korzyści (*zasada win-win*). Zasada ta polega na uznawaniu przewodnictwa Państwa Środka i obliuguje je do wspierania podmiotów zależnych, w przypadku sytuacji kryzysowych³⁵.

Echa polityki imperialnej Państwa Środka można znaleźć także we współczesnej polityce Chin wobec obszaru poradzieckiego. Tak samo jak w przeszłości, stosowana jest zasada obopólnej korzyści, która doskonale widoczna jest w relacjach gospodarczych z państwami Azji Środkowej, m.in. poprzez udzielanie pożyczek finansowych czy też budowanie nowych połączeń transportowych. Podobnie jest w przypadku „miękkiej siły”, która dawnej przyciągała do Państwa Środka głównie wyższością naukową i kulturową.³⁶ Obecnie jest to jeden z najważniejszych elementów chińskiej polityki zagranicznej. Podstawą chińskiego *soft power* są cztery główne obszary działania. Po pierwsze jest to stosowanie „cichej dyplomacji”, która opiera się na przekonaniu, że Chiny nie stanowią zagrożenia na arenie międzynarodowej pomimo tego, że są ważną siłą w stosunkach międzynarodowych. Drugim obszarem jest utrzymywanie statusu państwa odpowiedzialnego, które chętnie angażuje się w rozwiązywanie problemów globalnych. Po trzecie, Państwo Środka stara się wzmocnić

³³ A. Włodkowska -Bagan, s. 203.

³⁴ M. Michałek, *Przydatność kategorii systemu trybutarnego w analizie polityki zagranicznej Chin*, „Stosunki Międzynarodowe-International Relations” 2014, t. 49, nr 1, s. 32.

³⁵ Tamże, s. 34.

³⁶ A. Włodkowska -Bagan, s. 204.

zarówno swój zewnętrzny wizerunek jak i spotęgować poczucie dumy wśród narodu chińskiego. Wszystkie te działania składają się na czwarty obszar działalności, jakim jest wzmacnianie i zapewnianie rządowi i Komunistycznej Partii Chin międzynarodowej legitymizacji.³⁷

Podobnie jak w przypadku Federacji Rosyjskiej, imperializm Chin warunkowany jest wieloma czynnikami. Są nimi wspomniana wcześniej chęć osiągania korzyści ekonomicznych oraz dążenie do samoobrony i bezpieczeństwa. W przypadku Chin jako trzecią przyczynę należy uznać dążenie do realizacji idei harmonijnego świata, który charakteryzować się będzie trwałym pokojem, wspólnym dobrobytem czy też wielobiegunowym łańcem, w który funkcjonować będą różnorodne modele, systemy, kultury i cywilizacje.³⁸ Na obszarze porażki Chin, poprzez swoje oddziaływanie, chcą uzyskać dostęp do jak największych złóż surowców naturalnych. Jednocześnie chcą zapewnić regionowi bezpieczeństwo, w tym zneutralizować działające w Azji Środkowej ugrupowania fundamentalistyczne.³⁹

W literaturze przedmiotu, analizującej strefę wpływów Chin na arenie międzynarodowej, zwraca się uwagę na szeroki wachlarz narzędzi i środków, które są używane w wymiarze formalnym i nieformalnym. Jednym z narzędzi nieformalnego chińskiego imperializmu jest koncepcja Nowego Jedwabnego Szlaku.

Koncepcja Nowego Jedwabnego Szlaku, inaczej zwana inicjatywą Pasa i Szlaku, powstała w 2013 roku. Zakłada ona budowę infrastrukturalnych połączeń zarówno morskich jak i lądowych między Chinami a Europą. Jest ona kluczowym narzędziem chińskiej polityki zagranicznej, głównie w sferze *soft power* oraz dyplomacji publicznej. Wykorzystywana jest także przez Chiny jako elastyczna formuła dialogu z wieloma państwami, głównie sąsiednimi. Inicjatywa ta opiera się za zasadzie obopólnej korzyści dla Chin i państw zaangażowanych, a także stanowi otwartą i elastyczną formułę dialogu, która nie odznacza się wyraźnie prochińskim, antyzachodnim czy też antyrosyjskim nastawieniem pomimo tego, że jest swego rodzaju odpowiedzią na rosyjskie projekty integracyjne i stanowi przeciwwagę dla dominacji Stanów Zjednoczonych⁴⁰.

Inkluzyjny charakter koncepcji Nowego Jedwabnego Szlaku sprzyja osłabieniu negatywnego wrażenia wywoływanego poprzez prowadzoną przez Chiny dynamiczną ekspansję gospodarczą oraz asertywne stanowisko państwa w pro-

³⁷ A. Ziętek, *Soft power Chińskiej Republiki Ludowej „Soft power z chińską specyfiką”*, „TEKA Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych” 2010, nr 5, s. 147.

³⁸ J. Zielonka, *Empires and the Modern International System*, „Geopolitics” 2012, vol. 17 nr 3, s. 516.

³⁹ A. Włodkowska -Bagan, s. 204.

⁴⁰ Tamże, s. 3.

wadzeniu polityki zagranicznej. Implementacja tej koncepcji pozytywnie wpływa na rozbudowę wpływów politycznych głównie na obszarze poradzieckim.⁴¹

Jak wynika z powyższych rozważań, Chiny są istotnym graczem na arenie międzynarodowej, który poprzez swoją politykę zagraniczną rozszerza wpływy na obszarze poradzieckim, przede wszystkim w państwach Azji Środkowej. Obszar poradziecki jest dla Chin ważnym źródłem surowców, jak również dynamicznie rozwijającym się rynkiem zbytu. Współpraca z państwami regionu Azji Środkowej w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy, a także ich dwustronna współpraca ma na celu stabilizację sąsiedztwa. Jednocześnie trzeba zauważyć, że zaangażowanie gospodarcze i polityczne Państwa Środka jest bardzo pozytywnie odbierane przez republiki obszaru poradzieckiego. Dzięki temu ich polityka jest bardziej niezależna nie tylko od Rosji ale i też od Zachodu.⁴²

4. Turbulentność obszaru poradzieckiego w polityce Stanów Zjednoczonych Ameryki

Upadek Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich znacząco wpłynął na układ sił na arenie międzynarodowej. Stany Zjednoczone straciły jednego z głównych przeciwników, który oddziaływał na kształt i charakter amerykańskiej polityki zagranicznej. Utrzymując status supermocarstwa uzyskały one możliwość poszerzenia swoich wpływów między innymi na obszarze poradzieckim. Przez długie lata żadne z nowo powstających mocarstw, zarówno regionalnych, jak i sektorowych, nie było w stanie zagrozić amerykańskim interesom, ani sprostać ich potędze.⁴³

Analizując wpływ Stanów Zjednoczonych na arenie międzynarodowej warto posłużyć się wspomnianą uprzednio teorią zależności, mówiącą o rdzeniu i peryferiach. Należy zauważyć, że Stany Zjednoczone postrzegają swoje faktyczne i potencjalne peryferia znacznie szerzej niż współczesna Rosja. Skutkiem tego jest fakt, że dla Stanów Zjednoczonych obszar poradziecki jest tylko jednym z wielu kierunków tworzenia swoich peryferii na arenie międzynarodowej. Stąd, w porównaniu do Federacji Rosyjskiej, Stany Zjednoczone odznaczają się zdecydowanie mniejszą determinacją w rozciąganiu swoich wpływów na obszar poradziecki. Wynika to głównie z odmiennego podejścia do własnej

⁴¹ M. Kaczmarek, *Nowy Jedwabny Szlak: uniwersalne narzędzie – chińskiej polityki*, „Komentarze OSW” 2015, nr 161, s. 1.

⁴² K. Zasztowt, <https://www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-69-934>, [data dostępu: 4.01.2019].

⁴³ K. Czornik, *Ewolucja pozycji międzynarodowej USA w okresie pozimnowojennym*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2018, nr 21, s. 60.

mocarstwowości, kwestii postrzegania peryferii, a przede wszystkim z geograficznego oddalenia.⁴⁴

Podobnie, jak w przypadku Federacji Rosyjskiej i Chin, imperializm amerykański jest warunkowany przez ekspansję terytorialną. Do przyczyn tego procesu należy zaliczyć zarówno kwestie bezpieczeństwa jak i korzyści ekonomiczne. Istotną rolę odgrywa także dążenie do utrzymania przeciwwagi państwa oraz osłabienie kluczowych graczy na arenie międzynarodowej, w szczególności Rosji w jej strefie wpływów. Tym samym polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych wobec obszaru poradzieckiego stwarza republikom poradzieckim warunki większej niezależności, równocześnie osłabiając rosyjskie wpływy.⁴⁵

Polityka Stanów Zjednoczonych wobec obszaru poradzieckiego ma swoje odzwierciedlenie w procesie rozszerzania wpływów politycznych przez NATO. Zmiana sytuacji geopolitycznej, przede wszystkim w Azji Centralnej, doprowadziła do pojawienia się tam zagrożeń o charakterze ponadnarodowym, takich jak handel narkotykami czy też zorganizowana przestępczość. Dla Sojuszu szczególne znaczenie odgrywa bliskość geograficzna byłych republik radzieckich od Afganistanu, ze względu na funkcjonowanie tam Międzynarodowych Sił Wspierających Bezpieczeństwo. Jednocześnie strategiczne położenie Azji Centralnej pomiędzy Rosją a Chinami stanowi doskonały punkt odniesienia w kształtowaniu amerykańskiej polityki wobec tych potęg na arenie międzynarodowej. Ponadto rosnącą niepewność odnośnie kierunków rozwoju byłych republik radzieckich, w kontekście politycznym i gospodarczym, wzmacnia chęć kontroli tego obszaru przez USA oraz NATO. Tu trzeba dodać, że po upadku ZSRR, większość z przekształcających się republik radzieckich w suwerenne państwa nie miała doświadczenia samodzielnego istnienia na arenie międzynarodowej, co doprowadziło do powstania tam reżimów o charakterze autorytarnym.⁴⁶

Stany Zjednoczone na obszarze poradzieckim, głównie w Azji Centralnej, poprzez wsparcie finansowe państw regionu starają się wzmocnić swoją pozycję. Środki finansowe przekazywane są głównie na rozwój gospodarczy, wspieranie demokracji i praw człowieka oraz ochronę zdrowia. Głównymi biorcami pomocy są Kirgistan i Tadżykistan. Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Kirgistanu skupia się na dążeniach do rozwoju instytucji demokratycznych oraz społeczeństwa obywatelskiego. Natomiast polityka wobec Tadżykistanu opiera się na prowadzeniu działań stabilizacyjnych oraz na wzmocnieniu sił

⁴⁴ A. Włodkowska-Bagan, *Ambicje imperialne Rosji...*, dz. cyt., s. 199.

⁴⁵ Tamże, s. 200.

⁴⁶ B. Janusz-Pawletta, *Miejsce krajów Azji Centralnej w polityce NATO i perspektywy współpracy*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2007”, Wrocław 2008, s. 109-110.

bezpieczeństwa wzdłuż granicy z Afganistanem. W polityce wobec państw Azji Centralnej Stany Zjednoczone za główny cel gospodarczy przyjęły wzrost integracji gospodarek państw regionu ze światowym system gospodarczym oraz zwiększenie liczby dostawców surowców na rynki światowe, głównie surowców energetycznych oraz produktów rolnych. Ponadto poprzez wsparcie budowy nowych połączeń kolejowych i lądowych, rurociągów czy też modernizacji przejść granicznych w kierunku Oceanu Indyjskiego, rząd amerykański angażuje się w realizację inicjatywy Nowego Jedwabnego Szlaku.⁴⁷

Innym sposobem Stanów Zjednoczonych na umocnienie swojej pozycji w Azji Centralnej jest współpraca na płaszczyźnie wojskowej. Sprzyja ona zabezpieczeniu amerykańskich interesów, ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa energetycznego oraz stanowi zaplecze dla tworzenia baz wojskowych w regionie na potrzeby przyszłych ekspansji terytorialnych. Działania Stanów Zjednoczonych na tej płaszczyźnie prowadzą do osłabienia wpływów innych mocarstw, jak również do zmniejszenia uzależnienia państw regionu od polityki Federacji Rosyjskiej.⁴⁸

5. Scenariusze turbulentności obszaru poradzieckiego

Dążenia Federacji Rosyjskiej do utrzymania dominującej pozycji w przestrzeni poradzieckiej oraz próby wzmocnienia pozycji na arenie międzynarodowej wobec pozostałych mocarstw są naturalną potrzebą tego państwa. Nie bez powodu „pragnieniem Rosji jest do dziś to, czego zawsze pragnęły supermocarstwa: utrzymać dominującą pozycję w regionach, które są dla nich ważne strategicznie i pozbyć się z nich wpływów innych mocarstw”.⁴⁹ Ponadto utrzymanie *statusu quo*, postrzeganego jako dominacja rosyjskich wpływów na obszarze poradzieckim, jest istotne z powodów wizerunkowych nie tylko w wymiarze formalnym, ale także faktycznym. Określanie obszaru byłych republik radzieckich jako „*bliska zagranica*” w oficjalnych dokumentach jest doskonałym odzwierciedleniem takiego podejścia.⁵⁰

Wydarzenia z ostatnich lat, w szczególności aneksja Krymu oraz wojna na terenie wschodniej Ukrainy spowodowały istotną zmianę w stosunkach Zachodu

⁴⁷ W. Jędrzejewski, M. Romańczuk, *Bezpieczeństwo Azji Centralnej w kontekście strategii współpracy USA i ChRL z państwami regionu*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2015, nr 2, s. 33-34.

⁴⁸ P. Pacuła, *Interesy Stanów Zjednoczonych w regionie Azji Środkowej*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2007, nr 5-6, s.98.

⁴⁹ R. Kagan, *Powrót historii i koniec marzeń*, Poznań 2009, s. 25.

⁵⁰ A. Włodkowska -Bagan, *Rywalizacja mocarstw na obszarze poradzieckim*, Warszawa 2013, s. 346.

z Rosją oraz potrzebę zapewnienia nowego porządku bezpieczeństwa w Europie. Wobec Federacji Rosyjskiej zastosowano bowiem instrumenty, które w przeszłości były wykorzystywane wobec niebezpiecznych i represyjnych reżimów. Nałożenie sankcji jest zatem odzwierciedleniem zmiany nastawienia Zachodu, który chce pokazać, że Rosja nie jest już strategicznym partnerem podtrzymującym ład europejski, a jedynie strategicznym problemem. Negatywne skutki zachodnich restrykcji zaczęły uwidaczniać się prawie natychmiast, m.in. spadł poziom jakości rządu, wzrost gospodarczy stał się ujemny lub znikomy, zapanował chaos informacyjny, a społeczeństwo nieustannie zachęcane jest to rozwijania kultu Władimira Putina oraz negatywnie nastawiane wobec Zachodu.⁵¹

W literaturze przedmiotu swoją wagę ma pogląd, że „utrzymanie” turbulencji obszaru poradzieckiego jest scenariuszem ograniczającym skuteczność Federacji Rosyjskiej w zakresie kontroli oraz tendencji odśrodkowych. Dodatkowo panujący kryzys gospodarczo – finansowy, zła kondycja oligarchii rosyjskiej oraz nałożone przez Zachód sankcje negatywnie wpływają na sytuację Rosji na arenie międzynarodowej oraz ograniczają jej zdolność wpływu na politykę państw obszaru poradzieckiego. Ponadto wymuszają na Federacji Rosyjskiej weryfikację międzynarodowego podejścia do kwestii Ukrainy oraz Zachodu. Wśród najbardziej prawdopodobnych kierunków działań Rosji wymienia się: scenariusz „zwrotu w stronę Chin”, scenariusz „budowy obłączonej twierdzy” oraz scenariusz „zwodniczej poprawy relacji z Zachodem”.⁵²

Scenariusz „zwrotu w stronę Chin” zakłada zbudowanie silnego i wielowymiarowego partnerstwa pomiędzy Rosją a Chinami. Azjatycki kierunek polityki Rosji zakłada przyciąganie inwestycji, otrzymywanie potrzebnych kredytów, realizację projektów technologicznych czy też wsparcie dyplomatyczne na arenie międzynarodowej. Realizacja takiej współpracy skutkowałaby jednak podporządkowaniem i słabszą pozycją Rosji, a tym samym osłabieniem wpływów na politykę państw obszaru poradzieckiego. Chiny w tym układzie pełniłyby rolę impulsu modernizacyjnego.⁵³ Można domniemywać, iż scenariusz tego rodzaju jest mało prawdopodobny. Rząd chiński doskonale zdaje sobie sprawę, iż w wyniku rywalizacji z zachodem Rosja zmuszona jest do poszukiwania pewnego rodzaju alternatywy. Pokłosiem tego może być próba narzucenia dynamiki współpracy, w ramach której Rosja nie będzie jednak równoprawnym partnerem⁵⁴.

⁵¹ *Sankcje i Rosja*, pod red. J. Cwiek-Karpowicza, S. Secviery, Warszawa 2015, s. 109- 110.

⁵² Tamże, s.110.

⁵³ *Sankcje i Rosja...*, s. 110.

⁵⁴ P. Pięta, *Stosunki Federacji Rosyjskiej z Unią Europejską po 2013 roku. Chwilowa stagnacja czy permanentny kryzys?*, „Dialogi Polityczne” 2017, nr 22, s. 135.

Drugi scenariusz, „budowy obłożonej twierdzy” również wydaje się dla Rosji mało prawdopodobny, ponieważ wiązałby się on z dążeniami do izolacji państwa, które widoczne były w czasach zimnej wojny. Kluczowa w tym przypadku byłaby rozbudowa kultu Władimira Putina, militaryzacja życia publicznego czy też unowocześnienie gospodarki odgórnymi decyzjami politycznymi. Z kolei prowadzona polityka międzynarodowa wobec obszaru poradzieckiego opierałaby się wtedy jedynie na utrzymywaniu stałej kontroli nad obszarem, a w stosunku do Azji priorytetem stałby się odpowiedni dobór partnerów państwowych i równoważenie ich wpływów. Można odnieść wrażenie, że zła sytuacja finansowa państwa wygenerowana przez restrykcyjne sankcje jest przeszkodą na drodze do ponownego odseparowania rosyjskiego społeczeństwa od współczesnego świata. Ewentualna izolacja wywarłaby negatywny wpływ na współpracę z międzynarodowymi partnerami finansowymi, a to z kolei mogłoby pociągnąć za sobą problemy w pozyskiwaniu nowych rynków finansowych. W rezultacie uwarunkowania tego typu doprowadzić mogą do zachwiania równowagi makroekonomicznej, czego rezultatem może okazać się wybuch społeczny⁵⁵.

Najbardziej prawdopodobny scenariusz to „zwodnicza poprawa relacji z Zachodem”. W tym ujęciu Rosja może proponować Unii Europejskiej warunki pozornego kompromisu w sprawie zakończenia kryzysu ukraińskiego, a także wykonywać wiele pojednawczych gestów. Rosja będzie w stanie zaakceptować obecność OBWE i wstrzymać działania zbrojne na wschodzie Ukrainy, jednak bez wycofania swoich sił, czyli bez spełnia warunku Zachodu.⁵⁶ Z kolei polityka wobec Stanów Zjednoczonych będzie opierać się na ciągłym dążeniu do współpracy w ramach nie tylko kwestii ważnych dla obu stron, takich jak walka z terroryzmem ale też zapobieganie proliferacji broni masowego rażenia. Będą to także działania, których celem jest zmniejszanie roli i znaczenia pozostałych graczy na arenie międzynarodowej.⁵⁷

Restrykcyjne sankcje nałożone na Federację Rosyjską ograniczają wspomniany rozwój gospodarczy państwa, tym samym utrudniając realizację nowej „Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej do 2020”. Jednym z priorytetowych celów strategii jest zdolność Rosji do obrony bezpieczeństwa narodowego, która z kolei uzależniona jest od potencjału gospodarczego. Warto zwrócić uwagę na fakt, że dokument dopuszcza możliwość użycia siły zbrojnej, by zapewnić dostęp państwu do odpowiednich zasobów surowców natu-

⁵⁵ *Sankcje i Rosja...*, s. 111.

⁵⁶ Tamże, s. 111-112.

⁵⁷ K. Przybyła, *Rosyjska polityka wobec Zachodu- wybrane zagadnienia*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2013, nr 11, s. 88.

ralnych.⁵⁸ Jednocześnie Federacja Rosyjska za wszelką cenę stara się eksponować swoje zaangażowanie na arenie międzynarodowej oraz utrzymać pozycję mocarstwa. W relacjach z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych prawdopodobna jest jej asertywność oparta nie na zasadzie „nic o nas bez nas” lecz na zasadzie „nic bez nas”.⁵⁹

6. Uwagi końcowe

Od wielu lat obszar poradziecki postrzegany jest jako strefa interesów wszystkich liczących się stron. Zarówno Rosja, Chiny jak i Stany Zjednoczone rywalizują o utrzymanie tam zdolności wpływania na politykę nowopowstałych państw narodowych. Reakcję na turbulentność obszaru poradzieckiego należy rozpatrywać zatem na kilku płaszczyznach: ekonomicznej, kulturalnej, politycznej i wojskowej. Pomimo restrykcyjnych sankcji nałożonych na Rosję, ograniczających skuteczność kontroli, to właśnie Federacja Rosyjska ma dominujący wpływ na rozwój oraz sytuację polityczną państw obszaru poradzieckiego.

Dla Federacji Rosyjskiej obszar poradziecki stanowi podstawową strefę interesów. Jej celem jest zarówno reintegracja, „bliska współpraca”, „podgrzewanie” konfliktów i pozostawianie ich w stanie „zamrożenia” czy też „wrzenia” jak i ograniczanie wpływów państw trzecich.⁶⁰ Stąd ciągła rywalizacja mocarstw na arenie międzynarodowej oraz w przestrzeni poradzieckiej niesie za sobą konsekwencje nie tylko dla ładu globalnego, ale także dla państw powstałych w skutek rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.

Wydaje się, że uwzględniając różnorodne uwarunkowania, optymalną i zalecaną polityką w obszarze poradzieckim winna być polityka wielosektorowości lub też polityka równowagi, co oznacza nacisk na równoważenie się wpływów poszczególnych podmiotów stosunków międzynarodowych. W takim wariancie rozwoju wydarzeń na obszarze poradzieckim zyskują w zasadzie wszyscy: państwa narodowe powstałe po rozpadzie ZSRR, Rosja, Chiny oraz szeroko rozumiany Zachód. Czas pokaże, na ile taki scenariusz jest realny.

⁵⁸ J. M. Fiszer, *Zadania i cele polityki zagranicznej Władimira Putina*, „Myśl ekonomiczna i polityczna” 2016, nr 1, s. 181.

⁵⁹ K. Przybyła, s. 88.

⁶⁰ A. Włodkowska-Bagan, *Polityka Rosji na obszarze poradzieckim*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2017, nr 3, s. 82-83.

Bibliografia

Bieleń S., Raś M., *Polityka zagraniczna Rosji*, Warszawa 2008.

Bieleń S., *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006.

Brzeziński Z., *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998.

Czornik K., *Ewolucja pozycji międzynarodowej USA w okresie pozimnowojennym*, „*Studia Politicae Universitatis Silesiensis*” 2018, nr 21.

Daniluk A., *Integracja obszaru poradzieckiego jako element polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, w: *Polska- Rosja. Polityka bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Kontynuacja i zmiana*, red. M. Minkina, M. Kaszuba, Siedlce 2016.

Fiszer J. M., *Zadania i cele polityki zagranicznej Władimira Putina*, „*Myśl ekonomiczna i polityczna*” 2016, nr 1.

Janusz- Pawletta B., *Miejsce krajów Azji Centralnej w polityce NATO i perspektywy współpracy*, „*Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2007*”, Wrocław 2008.

Jędrzejewski W., Romańczuk M., *Bezpieczeństwo Azji Centralnej w kontekście strategii współpracy USA i ChRL z państwami regionu*, „*Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*” 2015, nr 2.

Kaczmarek M., *Nowy Jedwabny Szlak: uniwersalne narzędzie chińskiej polityki*, „*Komentarze OSW*” 2015, nr 161.

Kagan R., *Powrót historii i koniec marzeń*, Poznań 2009.

Kondrakiewicz D., *Między porządkiem a chaosem. Faza nierównowagi systemu międzynarodowego*, Lublin 2016.

Kozłowski K., *Państwo Środka a Nowy Jedwabny Szlak. Poradziecka Azja Centralna i Xinjiang w polityce ChRL*, Toruń 2011.

Kozłowski K., *Polityka Chińskiej Republiki Ludowej wobec Azji Centralnej*, w: *Nowa Wielka Gra w regionie Azji Centralnej*, red. T. Stępniewski, Lublin -Warszawa 2012.

Lubina M., *Melodia przeszłości czy nowe rozdanie? Szanghajska Organizacja Współpracy w relacjach rosyjsko-chińskich z perspektywy 2017 roku*, „*Nowa Polityka Wschodnia*” 2017, nr 14.

Menkiszak M., *Doktryna Putina: Tworzenie koncepcyjnych podstaw rosyjskiej dominacji na obszarze postradzieckim*, „*Komentarze OSW*” 2014, nr 131,

- Michałek M., *Przydatność kategorii systemu trybutarnego w analizie polityki zagranicznej Chin*, „Stosunki Międzynarodowe-International Relations” 2014, t. 49, nr 1.
- Minkina M., *Rosja – Zachód. Walka o wpływy*, Siedlce 2017.
- Motyl A.J., *Imperial Ends: The Decay, Collapse, and Revival of Empires*, New York 2001.
- Nizioł M., *Dylematy kulturowe międzynarodowej roli Rosji*, Lublin 2004.
- Pacufa P., *Interesy Stanów Zjednoczonych w regionie Azji Środkowej*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2007, nr 5-6.
- Pięta P., *Stosunki Federacji Rosyjskiej z Unią Europejską po 2013 roku. Chwilowa stagnacja czy permanentny kryzys?*, „Dialogi Polityczne” 2017, nr 22.
- Przybyła K., *Rosyjska polityka wobec Zachodu - wybrane zagadnienia*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2013, nr 11.
- Przychodniak M., *Zaangażowanie gospodarcze Chin na Ukrainie w kontekście relacji z Rosją*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych” 2018, nr 10.
- Rosenau J. N., *Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity*, New Jersey 1990.
- Sankcje i Rosja*, red. J. Ćwiek-Karpowicza, S. Secviery, Warszawa 2015.
- Stępniewski T., *W poszukiwaniu swojego „miejsca pod słońcem”. Kryzys ukraiński z perspektywy Federacji Rosyjskiej*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2017, nr 3.
- Włodkowska – Bagan A., *Polityka Rosji na obszarze poradzieckim*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2017, nr 3.
- Włodkowska – Bagan A., *Ambicje imperialne Rosji i innych mocarstw w przestrzeni poradzieckiej*, w: *Rosja. Rozważania imperologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2015.
- Włodkowska – Bagan A., *Rywalizacja mocarstw na obszarze poradzieckim*, Warszawa 2013.
- Zasztowt K., *Polityka Chin wobec środkowoazjatyckich państw Szanghajskiej Organizacji Współpracy*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych” 2012, nr 69.
- Zielonka J., *Empires and the Modern International System*, „Geopolitics” 2012, vol. 17, nr 3.
- Ziętek A. W., *Soft power Chińskiej Republiki Ludowej - „Soft power z chińską specyfiką”*, „TEKA Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych” 2010, nr 5.